

досягнувши повноліття, особа чоловічої статі може – в юридичному сенсі слова – одружитися, однак 18-річних підлітків не прийнято називати *bachelor*. Введення до визначення ментальної ознаки, правильно у своїй суті, є зручним способом дефініювання, однак наслідком цього стає затирання важливих для категоризації чинників.

Що стосується категорії *mother*, то на думку А. Вежицької, Дж. Лакоффа не враховує низки мовних фактів: 1) *mother* без означення позначає генетичну матір і не стосується усіх інших різновидів матерів (сурогатних, прийомних, мачух тощо); 2) вислів *real mother* не є надійним діагностичним контекстом, бо вкладуваний у нього зміст може залежати від специфічних індивідуальних уявлень мовця; 3) сполука *biological mother* може вживатися лише в контрастивних контекстах, на відміну від *foster mother*, *adoptive mother*, *surrogate mother*. У дефініції біологічний компонент слід формулювати як фактичний, а соціальний та психологічний – як очікувані, стверджує дослідниця [12]. Додамо, що замість конвергенції й дивергенції когнітивних моделей можна запропонувати й альтернативне пояснення: в узусі слово *mother* охоплює різні аспекти материнства, а в конкретному контексті може бути висвітлено чи, навпаки, притлумлено певний аспект. Номінації на кшталт *біологічна мати* побудовані в такий спосіб, що додане слово (*біологічна*) висвітлює один аспект і нівелює всі інші. Цей самий механізм працює й у випадку метафоричних уживань. До того ж, підхід Дж. Лакоффа загалом передбачає нестримне множення когнітивних моделей – він описує п'ять моделей лише для однієї категорії *mother*.

Соціальні стереотипи, типові екземпляри, ідеали, взірці, підмоделі – все це, за словами Дж. Лакоффа метонімічні моделі, що їх людина використовує в мисленні і що «дають якісь прототипові ефекти» [4, с. 406]. Дослідник не наводить доказів того, що такі моделі спричинюють прототипові ефекти саме в процесах категоризації як такої (тобто пошуку відповіді на запитання «До якої категорії належить цей об'єкт?»). Ми вважаємо, що перелічені моделі можуть створювати прототипові ефекти *всередині* категорії, коли одні предстваники ідентифікуються швидше, виступають вихідними точками в розумуванні, оцінках. Дж. Лакофф має рацію в тому, що в певних ситуаціях ці моделі можуть визначати очікування, слугувати підставою для поверхових висновків тощо. Проте вони навряд чи суттєво впливають на процеси виваженої категоризації. Тому доречно розрізняти внутрішні й зовнішні прототипові ефекти.

Отже, теорія ідеалізованих когнітивних моделей Дж. Лакоффа належить до класу теорійних теорій категоризації. Вона відіграла важливу роль у становленні досліджень категоризації в когнітивній лінгвістиці. Американський дослідник запропонував оригінальний науковий конструкт, подав приклади його застосування до кількох складних випадків категоризації й звернув увагу наукової спільноти на механізми, що лежать в основі утворення категорій. Теорія ІКМ викликала низку критичних зауваг, серед яких найважливішими, на нашу думку, є розмитість самого поняття ІКМ та неузгодженість теорії із фундаментальними постулатами парадигми когнітивної лінгвістики. Стосовно категоризації Дж. Лакоффа висунув низку перспективних ідей, які, ми вважаємо, заслуговують на дальший розвиток: відмова від уречевлення прототипів і пошуку причин появи прототипових ефектів, розмежування внутрішніх і зовнішніх прототипових ефектів, радіальна структура категорій.

Література:

1. Старко В. Парадигма когнітивної лінгвістики й проблема категоризації / В. Старко // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во Нац. університету «Острозька академія». – Вип. 48. – 2014. – С. 116–119.
2. Evans V. Cognitive Linguistics. An Introduction / V. Evans, M. Green. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 851 p.
3. Fillmore Ch. Towards a descriptive framework for spatial deixis / Ch. Fillmore // Speech, place, and action. – London: Wiley, 1982. – Pp. 31–59.
4. Lakoff G. Cognitive Models and Prototype Theory / G. Lakoff // Concepts. Core Readings. – Cambridge : MIT Press, 2000. – Pp. 391–421.
5. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things / G. Lakoff. – Chicago, London : University of Chicago Press, 1987. – 614 p.
6. Laurence S. Concepts and Cognitive Science / Laurence S., Margolis E. // Concepts. Core Readings. – Cambridge : MIT Press, 2000. – Pp. 3–81.
7. Medin D. Concepts and conceptual structure / D. Medin // American Psychologist. – 1989. – 44. – Pp. 1469–1481.
8. Murphy G. The role of theories in conceptual coherence / G. Murphy, D. Medin // Psychological Review. – 1985. – 92. – Pp. 289–316.
9. Rosch E. Principles of categorization / E. Rosch // Cognition and categorization. – Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1978. – Pp. 27–48.
10. Vandeloise C. Representation, prototypes, and centrality / C. Vandeloise // Meanings and prototypes. – London, New York : Routledge, 1990. – Pp. 403–437.
11. Vervaeke J. Women, Fire, and Dangerous Theories: A Critique of Lakoff's Theory of Categorization / J. Vervaeke // Metaphor and Symbol. – 1997. – 12(1). – Pp. 59–80.
12. Wierzbicka A. Semantic Primes and Universals / A. Wierzbicka. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 500 p.

УДК 81'42:821.111

М. П. Степанюк,

Херсонська державна морська академія, м. Херсон

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ХУДОЖНІХ ПЕРСОНАЖІВ В ЕМОЦІЙНОМУ СТАНІ У РОМАНАХ Ш. БРОНТЕ ТА Е. БРОНТЕ

У статті визначено гендерні особливості комунікативної поведінки художніх персонажів в емоційному стані у романах Ш.Бронте та Е.Бронте, представлено відмінності у комунікативних діях жінок та чоловіків в емоційних станах, а саме: «радість», «гнів», «здивування», «огиди» і «страх». У статті надані приклади стримування, приховування та маскуванню емоцій жінками та чоловіками.

Ключові слова: емоційний стан, гендер, художній персонаж, емоції.

GENDER PECULIARITIES OF CHARACTERS' COMMUNICATIVE BEHAVIOUR IN EMOTIONAL STATES IN THE NOVELS OF SH.BRONTE AND E.BRONTE

The article defines gender peculiarities of communicative behavior of the characters in the emotional state in Sh.Bronte's and E.Bronte's novels, presents differences in communicative actions of men and women in emotional states, namely, «joy», «anger», «surprise», «disgust» and «fear». In the article were given examples of containment, concealment and disguise emotions by women and men.

Analysis shows, that emotional states of men deviate from expected gender stereotypes. Men in women's novels often behave as women – emotionally and use a lot of words. According to gender stereotypes, women's communicative behavior

has a high level of emotion expression, but in women's novels they behave discreetly and not so emotionally. They prefer even to conceal them or disguise.

Key words: emotional state, gender, character, emotions.

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОММУНИКАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПЕРСОНАЖЕЙ В ЭМОЦИОНАЛЬНОМ СОСТОЯНИИ В РОМАНАХ Ш.БРОНТЕ И Э.БРОНТЕ

В статье определены гендерные особенности коммуникативного поведения художественных персонажей в эмоциональном состоянии в романах Ш.Бронте и Э.Бронте, представлены различия в коммуникативных действиях женщин и мужчин в эмоциональных состояниях, а именно: «радость», «гнев», «удивление», «отвращение» и «страх». В статье предоставлены примеры соерживания, скрытия и маскировки эмоций женщинами и мужчинами.

Ключевые слова: эмоциональное состояние, гендер, художественный персонаж, эмоции.

Вже загальноприйнятим як у науковому дискурсі, так і в буденному спілкуванні стало твердження про те, що жінки є більш емоційними і мають більш розвинену інтуїцію, ніж чоловіки [1]. Причому це твердження характерно для представників різних культур. Емоційність розглядають як один із найістотніших характеристик жіночності, як правило, протиставляючи її чоловічій раціональності. Таке протиставлення можна зустріти і в працях великих філософів минулих століть, і в сучасних дослідженнях із психології. Прийнято вважати, що, на відміну від чоловіків, жінки рідше приховують свої емоції, частіше висловлюють ніжні почуття, частіше плачуть і відчують себе ображеними [2, с. 82–94].

Вплив гендера на вираження емоцій привертає увагу багатьох науковців, серед яких: І. Н. Андреева, Ш. Берн, С. П. Ільїн, А. П. Мартинюк, R. Lakoff, S. Romaine, D. Spender, D. Tannen. Ця проблема є актуальною і сьогодні.

Метою нашого дослідження є визначення гендерних особливостей комунікативної поведінки художніх персонажів в емоційному стані у романах сестер Бронте. Досягнення визначеної мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– виявити відмінності комунікативної поведінки жінок та чоловіків у романах сестер Бронте;

– навести приклади гендерних особливостей комунікативної поведінки художніх персонажів в емоційному стані «радість», «гнів», «здивування», «огода» і «страх».

У сучасному мовознавстві гендерний підхід до вивчення мовної діяльності людини характеризується врахуванням особливостей чоловічої і жіночої мовних особистостей як складників гендерного дискурсу. Для когнітивного підходу у гендерних дослідженнях сучасної дискурсології, як і у феміністському літературознавстві, важливим є розгляд гендеру як складника дискурсивних репрезентацій мовної особистості.

Дослідження відмінностей у контекстуальних репрезентаціях вираження емоцій жіночими та чоловічими мовними особистостями, у нашому матеріалі – гендерно забарвлених емотивно-маркованих контекстах із романів Ш. Бронте та Е. Бронте, розкриває зумовленість реалізації емоційного стану художнього персонажа як гендером самої мовної особистості художнього персонажа, так і гендером авторів жіночої прози вікторіанської доби.

Аналіз вербальної репрезентації емоційного стану художнього персонажа, структурованого емоційними концептами – joy ‘радість’, ANGER ‘гнів’, SURPRISE ‘здивування’, DISGUST ‘огода’, FEAR ‘страх’, унаочнив відмінності у комунікативній поведінці чоловіків і жінок.

У романах Ш. Бронте та Е. Бронте виражені такі комунікативні дії художніх персонажів, як стримування, приховування або маскування своїх емоцій, причому одні комунікативні дії є, певною мірою, нормативними, тобто відповідають загальноприйнятим гендерним стереотипам, а інші – відрізняються від поведінки людини в емоційному стані, очікуваної від чоловіка або жінки вікторіанської доби.

Притаманними для гендерного стереотипу чоловіка, а особливо, англіця, істинного джентльмена епохи вікторіанської Англії, як відомо, є такі риси, як вихованість, поважність, стриманість, врівноваженість тощо, тому комунікативні дії чоловіків у романах Е. Бронте і Ш. Бронте щодо стримування, приховування або маскування своїх емоцій повністю узгоджуються із загальноприйнятим гендерним стереотипом. Наприклад, лише обличчя Містера Рочестера видає його огоду і страх, які він приборкує і відповідає спокійно, не демонструючи жодних проявів емоцій: *I saw Mr. Rochester shudder: a singularly marked expression of disgust, horror, hatred, warped his countenance almost to distortion; but he only said – «Come, be silent, Richard, and never mind her gibberish: don't repeat it.»* [3].

Відповідно до образу, сформованого у суспільній свідомості, джентльмен відрізняється бездоганними манерами і галантною поведінкою по відношенню до жінок. Зокрема, він ні в якому разі не посміє поводитися з жінками невірковано, грубо; навпаки, джентльмен буде неухильно дотримуватися правил етикету. Але в досліджуваних романах жіночої прози чоловіки не є такими манірними й бездоганними.

Аналіз емотивно-маркованих контекстів, у яких описано комунікативну поведінку чоловіків в емоційному стані «гнів», показав відхилення від очікуваних гендерних стереотипів: у стані гніву чоловіки не контролюють себе, вживають сварливі слова, можуть замахнутися на жінку і навіть, вдарити її, наприклад: *«And you, you worthless –» he broke out as I entered, <...> «There you are, at your idle tricks again! The rest of them do earn their bread – you live on my charity! Put your trash away, and find something to do. You shall pay me for the plague of having you eternally in my sight – do you hear, damnable jade?»*

«I'll put my trash away, because you can make me if I refuse.» answered the young lady, closing her book, and throwing it on a chair. «But I'll not do anything, though you should swear your tongue out, except what I please!» Heathcliff lifted his hand..... [6].

Чоловіки у жіночих романах Е. Бронте і Ш. Бронте часто поводяться, як жінки, – емоційно й багатослівно. Наприклад, Рочестер дуже емоційно й нестримано пропонує Джейн одружитися: *«Gratitude!» he ejaculated; and added wildly – «Jane accept me quickly. Say, Edward – give me my name – Edward – I will marry you.»* [3]. А коли ображена Джейн відмовила йому у поцілунку, Рочестер починає багато говорити, оцінюючи ситуацію, та звинувачувати її: *«Not in your sense of the word, but in mine you are scheming to destroy me. You have as good as said that I am a married man – as a married man you will shun me, keep out of my way: just now you have refused to kiss me. You intend to make yourself a complete stranger to me: to live under this roof only as Adele's governess; if ever I say a friendly word to you, if ever a friendly feeling inclines you again to me, you will say, – «That man had nearly made me his mistress: I must be ice and rock to him;» and ice and rock you will accordingly become.»* [3].

Для комунікативної поведінки жінок в емоційному стані, за гендерними стереотипами, характерним є високий ступінь прояву емоцій, нестриманість, що межує з істеричністю, тощо. Але для жінок вікторіанської доби така емоційність не притаманна, вони не схильні виставляти напоказ свої почуття – *There's no need to make a display of feeling.* ‘Немає потреби виставляти свої почуття’ [5]. Навпаки, жінки, як змальовано у досліджуваних романах Е. Бронте і Ш. Бронте, дуже рідко виражають свої емоції, поводяться стримано, контролюючи свої емоції, особливо, в присутності чоловіків: *«Do you never laugh, Miss Eyre? Don't trouble yourself to answer – I see you laugh rarely; but you can laugh very merrily; believe me, you are*

*not naturally austere, any more than I am naturally vicious. The Lowood constraint still clings to you somewhat; controlling your features, muffling your voice, and restricting your limbs; and you fear in the presense of a man and a brother – or father, or master, or what you will – to smile too gaily, speak too freely, or move too quickly; but, in time, I think you will learn to be natural with me, as I find it impossible to be conventional with you; and then your looks and movements will have more vivacity and variety than they dare offer now. I see at intervals the glance of a curious sort of bird through the close-set bars of a cage» [3]. Будучи залежними від чоловіків, жінки побоюються зайвий раз проявляти свої почуття, «посміхатися занадто весело, занадто вільно говорити або рухатися занадто швидко» (*to smile too gaily, speak too freely, or move too quickly*); їхня роль у житті не є активною, вони лише спостерігають за життям, немов пташки крізь зачинену клітку (*the glance of a curious sort of bird through the close-set bars of a cage*).*

Тому комунікативна поведінка жінок в емоційному стані радості, гніву, огиди, здивування і страху, яка характеризується стриманістю, прихованістю і, навіть, маскуванню емоцій, цілком відповідає нормам, прийнятним у вікторіанському суспільстві.

Наприклад, Джейн стримує сльози, намагається не показувати свій розпач при розмові з Рочестером стосовно весілля, яке було нездійсненим: *He sat down: but he did not get leave to speak directly. I had been struggling with tears for some time: I had taken great pains to repress them, because I knew he would not like to see me weep.* [3]. Джейн також намагається стримати сльози, придушити свою печаль, щоб містер Рочестер не помітив її засмучення:

«Return to the drawing-room: you are deserting too early.»

«I am tired, sir.»

He looked at me for a minute.

«And a little depressed,» he said. «What about? Tell me.»

«Nothing – nothing, sir. I am not depressed.»

«But I affirm that you are: so much depressed that a few more words would bring tears to your eyes <...>» [3].

Жінки намагаються також приховувати емоції, навіть, радість, наприклад, «*Is it you, Graham?*» said his mother, *hiding a glad smile and speaking curtly.* [4]. Міс Темпл приховує усмішку, тим самим приховуючи емоцію радості: *Miss Temple curled her handkerchief over her lips, as if to smooth away the involuntary smile that curled them.* [3]. Приховуючи емоції, жінки можуть сміятися у душі, але не показувати своєї емоції у мовленні або ж виразом обличчя, наприклад: «*My name is Hareton Earnshaw,*» growled the other; «and I'd counsel you to respect it!»

«I've shown no disrespect,» was my reply, *laughing internally at the dignity with which he announced himself.* [6].

Маскуючи свої почуття й емоції, жінки не виражають свого гніву відверто, як, наприклад, Місіс Лінтон, яка має подвійне вираження обличчя: вона трохи злиться, трохи посміхається у той самий час: *He looked vexed, and suggested the kitchen as a more suitable place for him. Mrs. Linton eyed him with a droll expression – half angry, half laughing at his fastidiousness* [6].

Кароліна намагається посміхатися, щоб не виразити свою печаль і замученість тим, що Роберт пішов зі свята, навіть, не підійшов до неї і не попрощався: *They saw Robert quit the group, pass through a gate, and disappear. «And he has not bid us good-bye,» murmured Caroline. Scarcely had the words escaped her lips, when she tried by a smile to deny the confession of disappointment they seemed to imply. An unbidden suffusion for one moment both softened and brightened her eyes.* [4].

Але у романах сестер Бронте, які є яскравими зразками жіночої прози, вже спостерігаються нові тенденції у зображенні емансипованої жінки, вольової, хороброї та незалежної. Так, у стані гніву, жінки спроможні на неочікувані та мужні вчинки, вони нічого не бояться і можуть відважно відстоювати свою позицію, наприклад: «*I grieve to say I could not quite carry out this resolution. For some time the abuse of England and the English found and left me stolid: I bore it some fifteen minutes stoically enough; but this hissing cockatrice was determined to sting, and he said such things at last – fastening not only upon our women, but upon our greatest names and best men; sullyng, the shield of Britannia, and dabbling the union jack in mud – that I was stung. With vicious relish he brought up the most spicy current continental historical falsehoods – than which nothing can be conceived more offensive. Zelig, and the whole class, became one grin of vindictive delight; for it is curious to discover how these clowns of Labassecour secretly hate England. At last, I struck a sharp stroke on my desk, opened my lips, and let loose this cry: – «Vive l'Angleterre, l'Histoire et les Heros! A bas la France, la Fiction et les Faquins!» The class was struck of a heap. I suppose they thought me mad. The Professor put up his handkerchief, and fiendishly smiled into its folds. Little monster of malice! He now thought he had got the victory, since he had made me angry.*» [5].

Під час своєї промови стосовно дня народження, Пауль досить різко виражає своє ставлення до Англії та жінок, які там живуть, тому що Люсі його не поздоровила зі святом. Люсі дуже розгнівалася, встала у залі, стукнула по столу та мужньо крикнула: «Хай живе Англія!», що викликало справжній шок у публіки.

Отже, гендерні особливості комунікативної поведінки художніх персонажів в емоційному стані «радість», «гнів», «здивування», «огіда» і «страх» зумовлюють репрезентацію таких комунікативних дій художніх персонажів, як стримування, приховування або маскування своїх емоцій, що відповідає або не відповідає загальноприйнятним у вікторіанському суспільстві гендерним стереотипам поведінки людини в емоційному стані.

У перспективі нашого дослідження є когнітивне моделювання гендерно зумовленого емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі.

Література:

1. Гендер и эмоции. Учебное пособие/ Под ред. И. А. Жеребкиной [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zadocs.ru/filosofiya/24041/index.html?page=33>
2. Fischer A. «Emotion», in K. Trew and J. Kremer, eds., *Gender and Psychology* / A. Fisher. – London, Arnold: 1998. – pp. 82–94.
3. Charlotte Bronte «Jane Eyre» / Ch. Bronte [Електронний доступ] – Режим доступу : <http://www.online-literature.com/brontec/janeeyre/>
4. Charlotte Bronte «Shirley» / Ch. Bronte [Електронний доступ] – Режим доступу : http://books.google.com.ua/books/about/Shirley.html?id=sQ8RRKfSb34C&redir_esc=y
5. Charlotte Bronte «Vilette» / Ch. Bronte [Електронний доступ] – Режим доступу : <http://www.literature.org/authors/bronte-charlotte/villette/>
6. Charlotte Bronte «Wuthering Heights» / Ch. Bronte [Електронний доступ] – Режим доступу : <http://www.literaturepage.com/read/wutheringheights.html>